

Hız. Mâriye bint Şem'ün'a Atılan İftira ve Sünnî-Şii Geleneklerdeki Rivayet Farklılıklarının Sebepleri

Recep Erkocaaslan

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (ROR ID: 0468j1635)

İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı

Assistant Professor, Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Theology

Department of Islamic History

Rize/Turkey

receperkocaaslan@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-9811-5524

Slander against Mâriya bt. Sham'ün and Reasons for the Differences in Narration in the Sunnî-Shi'i Traditions

Abstract

After the Prophet Muḥammad started to invite people to Islam, he was subjected to many attacks. Not only the Prophet Muḥammad but the people who were close to him were also quite affected by those attacks. The attacks that the Prophet Muḥammad and his relatives were subjected to during the Mecca period generally occurred in the form of insults and physical attacks. During the Medina period, some groups that were enemies of the Prophet Muḥammad and Islam did not dare to attack Muslims physically instead continued their attacks through adverse propaganda and slander. Although these groups, which were hostile to Islam and led by the hypocrites, had many attacks against the Prophet Muḥammad and Islam, the two incidents that directly targeted the Prophet Muḥammad's family are quite different from the others. The first of these is the slander against 'Ā'isha bt. Abī Bakr, known as the Incident of Ifk. Since some Muslims were also abuses of this slander, the incident grew considerably and as a result of this, it was examined in detail in the sources. The second attacks of the hypocrites on the Prophet Muḥammad's privacy were carried out through Mâriya bt. Sham'ün. On account of the adultery slander against Mâriya bt. Sham'ün is probably carried out in a narrower framework, it has not been scrutinized sufficiently in the sources. No information is given in Sunnî sources about who initiated and spread this slander. Shi'i sources are divided into two groups on this issue. While the first group recounted the event in a way similar to the narration in Sunnî sources, the other group presented narratives claiming that it was 'Ā'isha bt. Abī Bakr who initiated the slander against Mâriya bt. Sham'ün. Therefore, it can be stated that the first point to be illuminated in the case of slander against Mâriya bt. Sham'ün is the way it occurred. It is also one of the issues that need to be answered why this event is examined through different narrations in Sunnî and Shi'i sources. Hence, in this study, it will be tried to find an answer to whether

---

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlı olan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Recep Erkocaaslan).

Geliş/Received: 08 Aralık/December 2020 | **Kabul/Accepted:** 25 Şubat/February 2021 | **Yayın/Published:** 20 Mart/March 2021

Atıf/Cite as: Recep Erkocaaslan, "Hz. Mâriye bint Şem'ün'a Atılan İftira ve Sünnî-Şii Geleneklerdeki Rivayet Farklılıklarının Sebepleri = Slander against Mâriya bt. Sham'ün and Reasons for the Differences in Narration in the Sunnî-Shi'i Traditions", *Eskiyei* 43 (Mart/March 2021), 11-26. <https://doi.org/10.37697/eskiyei.837675>

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

the narratives that convey the slander against Mâriya bt. Sham'ûn have reached the present day accurately by considering these two basic problems.

As far as it can be determined, since there is no independent study or detailed explanation on the subject, this study will be the first to deal with the subject comprehensively. The main disadvantage of the study is that such an important issue will be dealt with for the first time with very limited information.

Despite these difficulties mentioned above, the study first tried to explain how the incident was handled in Sunnî sources. Later, some Sunnî sources that have been instrumental in reaching the narratives to the present day were revealed, and an *isnâd* study (the chain of narrators) was made based on the narration in a Muslim's work named *al-Jâmi' al-şâhih*. As a result of this isnâd study, it was concluded that the narration reached the present day through *thiqa* (reliable informant) narrators. In the second part of the study, how the slander against Mâriya bt. Sham'ûn is handled in Shî'î sources was examined, and the reasons of why the event was reported differently from Sunnî sources in some Shî'î sources were explained. It was also revealed that it was impossible for the incident to take place in that way, and it was concluded that these narratives were fabricated to support the Shî'î ideology.

Keywords

History of Islam, the Prophet Muḥammad, Mâriya bt. Sham'ûn, Slander, Sunnî, Shî'î

Hz. Mâriye bint Şem'ûn'a Atılan İftira ve Sünnî-Şîî Geleneklerdeki Rivayet Farklılıklarının Sebepleri Öz

Hz. Peygamber insanları İslâm'a davet etmeye başladıktan sonra pek çok saldırıya maruz kalmıştır. Bu saldırılardan sadece Hz. Peygamber değil onun yakınında olan insanlar da oldukça fazla etkilenmişlerdir. Mekke döneminde Hz. Peygamber ve yakınlarının maruz kaldıkları saldırılar genellikle hakaret ve fiziksel saldırı şeklinde meydana gelmiştir. Medine döneminde ise Rasûlullah'a ve İslâm'a düşman olan bazı gruplar, Müslümanlara fiziksel bir saldırıda bulunmaya cesaret edemedikleri için saldırılarını aleyhte propaganda ve iftiralar üzerinden devam ettirmişlerdir. Başlarını münafıkların çektikleri İslâm'a düşman olan bu grupların Rasûlullah'a ve İslâm'a yönelik pek çok saldırıları bulunmakla birlikte doğrudan Hz. Peygamber'in ailesini hedef alan iki hadise diğerlerinden oldukça farklıdır. Bunların ilki İfk Olayı olarak bilinen Hz. Âişe bint Ebû Bekir'e atılan iftiradır. Bazı Müslümanların da bu iftiraya âlet olmaları sebebiyle olay bir hayli büyümüş ve bunun bir sonucu olarak da kaynaklarda oldukça ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Münafıkların Hz. Peygamber'in mahremine ikinci saldırıları Hz. Mâriye bint Şem'ûn üzerinden gerçekleşmiştir. Hz. Mâriye bint Şem'ûn'a atılan zina iftirası muhtemelen daha dar bir çerçevede gerçekleştiği için kaynaklarda yeteri kadar irdelenmemiştir. Sünnî kaynaklarda bu iftirayı başlatan ve yayanların kimler oldukları hususunda herhangi bir bilgi verilmemektedir. Şîî kaynaklar ise bu konuda iki gruba ayrılmaktadır. İlk grup olayı Sünnî kaynaklardaki anlatıma benzer bir şekilde aktarıran diğer grup Hz. Mâriye bint Şem'ûn'a atılan iftirayı başlatan kişinin Hz. Âişe bint Ebû Bekir olduğunu iddia eden rivayetler sunmuşlardır. Dolayısıyla Hz. Mâriye bint Şem'ûn'a iftira olayında aydınlatılması gereken ilk noktanın, meydana geliş şekli olduğu ifade edilebilir. Yine bu olayın Sünnî ve Şîî kaynaklarda niçin farklı rivayetler üzerinden incelendiği de cevap bulunması gereken konulardan biridir. Dolayısıyla çalışmada bu iki temel sorun ele alınarak Hz. Mâriye bint Şem'ûn'a atılan iftira olayını aktaran rivayetlerin sahih bir yolla mı günümüze ulaştığına cevap bulunmaya çalışılacaktır.

Tespit edilebildiği kadarıyla konu hakkında müstakil bir çalışma veya detaylı bir anlatım bulunmadığı için bu çalışma konuyu geniş bir şekilde ele alma noktasında ilk olacaktır. Oldukça kısıtlı bilgi üzerinden böyle önemli bir konunun ilk kez ele alınacak olması çalışmanın başlıca dezavantajı olarak zikredilebilir.

Zikrettiğimiz bu zorluklara rağmen çalışmada öncelikle Sünnî kaynaklar tarafından olayın nasıl ele alındığı aktarılmaya çalışıldı. Daha sonra rivayetlerin günümüze ulaşmasına vesile olan bazı Sünnî kaynaklar ortaya konularak bu kaynaklar içerisinde Müslim'in *Câmî'u's-sahîh* isimli eserinde aktarılan rivayet üzerinden bir isnad incelemesi yapıldı. Yapılan bu isnad incelemesi neticesinde rivayetin sika raviler aracılığıyla günümüze ulaştığı sonucuna varıldı.

Çalışmanın ikinci kısmında ise Hz. Mâriye bint Şem'ûn'a atılan iftiranın Şîî kaynaklarda nasıl ele alındığı incelenerek bazı Şîî kaynaklarında olayın niçin Sünnî kaynaklardan farklı olarak aktarıldığının sebepleri izah edildi. Ayrıca olayın bu şekilde gerçekleşmesinin mümkün olmadığı ortaya konularak bu rivayetlerin Şîî ideolojiyi desteklemek için uydurulmuş olduğu sonucuna varıldı.

Anahtar Kelimeler

İslâm Tarihi, Hz. Peygamber, Hz. Mâriye bint Şem'ûn, İftira, Sünnî, Şîî

Giriş

Hz. Peygamber, 7/628 yılında komşu ülkelerin hükümdar ve yöneticilerine İslâm'a davet mektupları göndermeye başladı. Rasûlullah'ın mektup gönderdiği yöneticilerden biri de Bizans'ın İskenderiye valisi ve Mısır Mukavkısı olan Cüreyc b. Minâ'ydu.¹ Hz. Peygamber'in mektubunu alan Mukavkıs Müslüman olmadı, fakat Hz. Peygamber'in elçisi Hâtıb b. Ebû Beltea'ya genel anlamda iyi davranarak ona, Rasûlullah'a teslim edilmesi için bazı hediyeler sundu. Bu hediyeler arasında Hz. Mâriye ve kardeşi Sîrîn de bulunmaktaydı.²

Hz. Peygamber Hz. Mâriye'yi kendine cariye olarak aldı, kardeşi Sîrîn'i ise Hassân b. Sâbit'e hediye etti.³ Allah Rasûlü Hz. Mâriye'yi ilk olarak Nu'mân b. Hârise'nin evlerinden birine yerleştirdi, ancak diğer hanımlarının kıskançlık sebebiyle itirazlarının bir hayli artması üzerine onun Mescid-i Nebevî'nin biraz uzağında bulunan Âkiye⁴ mevkiine yerleştirilmesine karar verdi.⁵

Mukavkıs'ın gönderdiği hediyeler arasında Me'bûr isminde hadım edilmiş bir de köle bulunuyordu. Sünnî kaynaklarda Me'bûr veya Kıpti, bazı Şîî kaynaklarda ise Cüreyh olarak geçen bu kişinin Hz. Mâriye'nin kardeşi⁶ veya amcaoğlu⁷ olduğu ifade edilmektedir.

¹ Ebû Abdillâh İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012), 1/200; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Cîze: Hicr, 1997), 6/398; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fi temyizi's-şahâbe* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2001), 7/251; Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 758-760.

² Ebû Muhammed İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ vd. (Beyrût: Dâru'l-İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1994), 1/227; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 8/170; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 7/251; Aynur Uraler, "Mâriye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/63; Emine Peköz, "Mâriye bt. Şem'ûn", *Müminlerin Anneleri*, ed. Adnan Demircan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 563-565; Ayrıntılı bilgi için bk. Hakan Temir, "Hâtıb b. Ebî Beltea' ve Hayatı", *İslâm Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5 (2019), 56-60.

³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/333-334; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, thk. Abdülmu'tî Kal'acî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988), 4/75.

⁴ Hz. Mâriye'nin kaldığı yer Meşrebetü Ümmi İbrâhim olarak anılıyordu ve Mescid-i Nebevî'ye uzaklığı yaklaşık olarak üç kilometre civarındaydı. İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî, *ed-Dürretü's-semîne fi târîhi'l-Medîne*, thk. Muhammed Zeynühum Muhammed Azeb (Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1995), 190-191; İlyas Uçar, *Hz. Muhammed Zamanında Medine'de Gündelik Hayat* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 140.

⁵ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 8/171; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 7/251; Uraler, "Mâriye", 28/63.

⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 8/171.

⁷ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 4/41; Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1996), 3/178; İbn

Ancak aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız üzere Hz. Mâriye ve Me'bûr hakkında bir iftira ortaya atılmış olduğu için Me'bûr'un Hz. Mâriye'nin kardeşi olma ihtimali bulunmamaktadır. Yine bu rivayetlerde Me'bûr'un genç⁸ veya yaşlı⁹ olduğuna dair telifi mümkün olmayan bilgiler de mevcuttur.

Me'bûr ismindeki bu köle Mısır'daki âdetini devam ettirerek izin almaksızın Hz. Mâriye ile kardeşi Sîrîn'in yanına gelir giderdi. Yurtlarından yüzlerce kilometre uzakta bulunan, kendilerine âdet ve lisan olarak tamamen yabancı bir şehre gelmiş olan bu insanların birbirleriyle görüşüp konuşmak istemeleri gayet doğal olmakla birlikte bu durum bazı dedikodulara sebep olmuştu. Bazı insanlar Me'bûr'un hadım edilmiş bir köle olduğunu bilmedikleri için onun Hz. Mâriye ile bir ilişki içerisinde olduğunu dillendirmeye başlamışlardı.¹⁰

Kaynaklarımızda çok açık bir şekilde bu iftirayı atanların münafıklar olduğu zikredilmese de böyle bir söylentinin İfk Olayı sırasında olduğu gibi münafıklar tarafından başlatılmış olması uzak bir ihtimal değildir. Münafıklar Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara saldırmaya cesaret edemedikleri için bu tarz iftira ve aleyhte propagandalarla hem Hz. Peygamber'i hem de Müslümanları yıpratmaya çalışıyorlardı. Yine İfk Olayı'nda olduğu gibi bazı Müslümanların da iftiranın etkisinde kalarak bu olayı dillendirdikleri düşünülebilir.

Bu dedikoduların ortaya çıkmasında ve yayılmasında Hz. Peygamber'in Hz. Hatice dışındaki eşlerinden çocuğu olmayıp sadece Hz. Mâriye'den çocuk sahibi olması durumunun da etkili olduğu düşünülebilir. Bu iftirayı atanlar “şayet Rasûlullah'ın çocuğu olsaydı, diğer hanımlarından da çocuğu olurdu” şeklinde bir yargıya varmış olabilirler.

Hz. Mâriye'ye atılan zina iftirasının tam olarak ne zaman başladığını tespit etmek mümkün gözükmemektedir. Ancak Hz. Mâriye'nin hamile kaldığının duyulmasıyla birlikte bu iftiraların başladığı ifade edilebilir. İbrâhim'in doğumu Zilhicce 8/Nisan 630 tarihinde¹¹ gerçekleştiğine göre Hz. Mâriye'ye iftira olayı da muhtemelen 8/630 yılı içerisinde başlamış olmalıdır.

Bu olay, muhtemelen İfk Olayı kadar yayılmadığı için Sünnî kaynaklarda oldukça yüzeysel bir şekilde ele alınmıştır. Şîî kaynaklarda ise bu olay iki farklı şekilde sunulmuştur. Bazı Şîî kaynakları olayı Sünnî kaynaklarda geçtiği gibi aktarırken bazıları bu olayı en-Nûr sûresi ile irtibatlı olarak Hz. Âişe'yi suçlayıcı bir şekilde sunmuşlardır. Dolayısıyla Hz. Mâriye'ye iftira olayının nasıl meydana geldiği, Sünnî ve Şîî kaynaklardaki rivayet farklılıklarının sebepleri ortaya konulmalıdır.

Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1992), 4/1912; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/228, 232.

⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/232.

⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/171.

¹⁰ Ebû Abdillâh İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamîdullah (Fas: y.y., 1976), 252; Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 3/177-178; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 4/1912; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/228.

¹¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 251; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/173; Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Cenâiz”, 53; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/237-238; Mustafa Âsım Köksal, *İslâm Tarihi* (İstanbul: Şâmil Yayınevi, 1987), 15/565; Asri Çubukçu, “İbrâhim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/273.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla ülkemizde Hz. Mâriye'ye atılan iftira ile ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. Üstelik Hz. Mâriye ile ilgili ülkemizde yapılan oldukça az sayıda çalışmada bu iftira olayına ya hiç değinilmemiş ya da sadece böyle bir olayın varlığına kısaca temas edilerek geçilmiştir.¹² Yaptığımız taramalarda Arapça ve İngilizce literatürde de bu konuyla ilgili bir çalışmaya rastlayamadık. Gerek ülkemizde gerekse Arap âleminde Hz. Peygamber'in eşleri üzerine yapılan çalışmalar umumiyetle genel okuyucu kitlesine yönelik olduğu için bu tarz problemleri görülen konulara genelde ya hiç değinilmemekte ya da çok kısa geçilmektedir.¹³ Dolayısıyla bu olayın tüm yönleriyle ele alınarak sıhhatinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Ayrıca bu olay Sünnî ve Şî'î gelenekteki farklı bakış açılarını yansıtması bakımından da oldukça ilginç bir örnektir.

Hz. Mâriye'ye atılan iftira, kaynaklarda geniş bir şekilde incelenmediği için oldukça az bir veri üzerinden olayı inceleyecek olmamız çalışmanın başlıca dezavantajı olarak ifade edilebilir.

1. Sünnî Kaynaklara Göre Hz. Mâriye'ye İftira Olayı

Sünnî kaynaklarda Hz. Mâriye ile Me'bûr'a atılan iftira genelde iki rivayet üzerinden aktarılmıştır. İlk rivayete göre Hz. Mâriye hakkındaki dedikoduların iyice yayılması üzerine Hz. Peygamber Hz. Ali'yi yanına çağırarak kendisine bir kılıç vermiş ve: “Şu kılıcı al ve onu Mâriye'nin yanında bulursan, öldür.” buyurmuştur. Hz. Ali de: “Ey Allah'ın Rasûlü! Emrindeyim. Sen beni gönderdiğin zaman yayından çıkmış bir ok gibi olurum. Emrettiğin şeyi yapana kadar hiçbir şey beni durduramaz. Ancak bir olaya şahit olan kişi orada bulunmayan bir kişinin göremediği olayı görür değil mi?” demiştir. Hz. Peygamber de ona cevaben: “Evet, bir olaya şahit olan orada hazır bulunmayanın gördüğü şeyi görür.” buyurmuştur. Bu konuşmalardan sonra Hz. Ali, Hz. Mâriye'nin yaşadığı eve gitmiş ve Me'bûr ismindeki hadım edilmiş kölenin de orada olduğunu görmüştü. Hz. Ali derhal kılıcını çekerek ona doğru ilerleyince, Me'bûr Hz. Ali'den korkarak kaçmaya başlamıştı. Me'bûr, Hz. Ali'den kaçmak için bir hurma ağacına tırmanmaya başlamış, ancak ağacın ortasına gelince yere düşerek elbisesi açılmıştı. Bu esnada Hz. Ali, Me'bûr'un erkeklik uzvunun bulunmadığını görmüş ve ona dokunmayarak hızlıca Hz. Peygamber'in yanına gelip başından geçenleri ona anlatmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber de: “Ehl-i beytimden dedikoduları uzaklaştıran Allah'a şükürler olsun.” buyurmuştur.¹⁴

Konuyla ilgili ikinci rivayette ise Hz. Mâriye ile Me'bûr hakkındaki dedikodular sebebiyle oğlu İbrâhim'in doğumundan sonra Hz. Peygamber'in şüpheye düştüğü aktarılır. Ancak Cebrâil Hz. Peygamber'e gelerek onu: “Selam üzerine olsun Ey İbrâhim'in babası!” şeklinde selamlayınca şüphe duymaya gerek olmadığı anlaşılmıştır.¹⁵

¹² Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1991), 312-330; Peköz, “Mâriye bt. Şem'un”, 559-578.

¹³ Muhammed Ali Sâlih, *es-Seyyidetü'l-Mâriyetü'l-Kıbtîyyetü* (Kâhire: Dâru Cevâmi'i'l-Kelîm, 2008), 87-89.

¹⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 252; Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 3/178; Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbüddîn Ebî Sa'îd Ömer b. Garâme el-Amravî (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1995), 3/236-237; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8: 230-231.

¹⁵ el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/164; İbn Asâkir, *Târîh*, 3/44; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/231; Şemseddin eş-Şâmî, *Sü-bülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Mu'avviz (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1993), 1/537.

Bazı rivayetlerde de aktardığımız bu iki rivayet birleştirilmiştir. Bu rivayette Me'bûr bir Kıpti olarak zikredilmekte, su ve odun taşıma gibi hizmetler sebebiyle Hz. Mâriye'nin yanına gidip geldiği aktarılmaktadır. Bunun üzerine bazı insanlar: “Bir gâvur başka bir gâvurla¹⁶ birlikte oluyor.” şeklinde bir iftirayı dillendirmeye başladılar. Bu sözler Hz. Peygamber'e ulaştınca o, bu Kıpti'yi öldürmesi için Hz. Ali'yi gönderdi. Hz. Ali Kıpti'yi bulduğunda o, bir hurma ağacının üzerindeydi. Kıpti Hz. Ali'nin, elinde kılıçla üzerine doğru geldiğini görünce çok korktu. Elindeki sepeti yere atarak hemen üzerindeki elbiseleri çıkardı. Böylece Hz. Ali adamın hadım edilmiş olduğunu gördü. Hz. Ali derhal Hz. Peygamber'in yanına dönerek: “Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bizlere bir şeyler emrettiğinde o kişi durumun düşünülenden farklı olduğunu görürse, verilen emri yerine getirmeden dönebilir mi?” diye sordu. Hz. Peygamber: “Evet.” buyurunca Hz. Ali yaşadığı olayı anlattı. Bir müddet sonra Hz. Mâriye, İbrâhim'i dünyaya getirdi. İbrâhim'in doğumundan sonra Cebrâîl gelerek: “Selam üzerine olsun Ey İbrâhim'in babası!” şeklinde Hz. Peygamber'i selamlayınca, Rasûlullah'ın kalbinde bu konu ile ilgili herhangi bir şüphe kalmadı.¹⁷

Rivayetlerde de görüldüğü üzere Sünnî kaynaklarda olay iki temel rivayet üzerinden aktarılmıştır. Bu rivayetlerin ilki Hz. Ali'nin kılıç ile Me'bûr'u öldürmeye gitmesi, ikinci rivayet ise Cebrâîl'in Hz. Peygamber'e gelerek onu: “Selam üzerine olsun Ey İbrâhim'in babası!” şeklinde selamlamasıdır. Her iki rivayet Hz. Mâriye'ye bir iftiranın atıldığı ortak paydası üzerinde birleşmektedir.

Sünnî kaynaklara baktığımızda, tespit edebildiğimiz kadarıyla rivayetin çeşitli varyantları İbn İshâk (öl. 151/768),¹⁸ İbn Sa'd (öl. 230/845),¹⁹ Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855),²⁰ Buhârî (öl. 256/870),²¹ Müslim (öl. 261/875),²² Belâzürî (öl. 279/892),²³ Taberî (öl. 310/923),²⁴ Taberânî (öl. 360/971),²⁵ Hâkim en-Nisâbü'rî (öl. 405/1014),²⁶ Ebû Nu'aym el-İsfahânî (öl. 430/1038),²⁷ Beyhakî (öl. 458/1066),²⁸ İbn Abdülber (öl. 463/1071),²⁹

¹⁶ Bu iftirayı atanların kullandıkları kelimeler “علجة وعلج” kelimeleridir. Bu kelimeler “Arap olmayan kâfirler” için kullanılan bir tabir olup dilimizdeki en uygun karşılığının “gâvur” kelimesi olacağını düşünerek bu kullanımı tercih ettik. Ebû'l-Fazl İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), “İlc”, 35/3065; Luvîs Ma'lûf Yesûî, *el-Müncid fi'l-lügati ve'l-a'lâm* (Beyrût: Dâru'l-Meşrik, 2008), “İlc”, 525.

¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/172; Ebû'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsağ*, thk. Târik b. İvazullah, Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1995), 4/89-90.

¹⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 252.

¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/172-173.

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 1/83, 3/281.

²¹ Bu eserde sadece, ilk aktardığımız rivayetin başında yer alan: “Emrindeyim. Sen beni gönderdiğin zaman yayından çıkmış bir ok gibi olurum. Emrettiğin şeyi yapana kadar hiçbir şey beni durduramaz. Ancak bir olaya şahit olan kişi orada bulunmayan bir kişinin göremediği olayı görür değil mi?” şeklindeki diyalog aktarılmıştır. Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdülmuîd Han (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 1/177.

²² Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-şâhih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Tevbe”, 59.

²³ Ebû'l-Hasen el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Muhammed Hamîdullah vd. (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1417), 1/450.

²⁴ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012), 2/218.

²⁵ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsağ*, 4/89-90.

²⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *Müstedrek*, 4/41-42.

²⁷ Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 3/178.

²⁸ el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/164.

²⁹ İbn Abdülber, *el-İstifâb*, 4/1912.

İbn Asâkir (öl. 571/1176),³⁰ İbnü'l-Esîr (öl. 630/1233),³¹ İbn Kesîr (öl. 774/1373),³² Heysemî (öl. 807/1405)³³ ve Şâmî'nin (öl. 942/1536)³⁴ eserleri aracılığı ile günümüze ulaşmıştır. Açıkça görüldüğü üzere rivayet, bazıları son derece güvenilir olan pek çok kaynaktan geçmektedir.

Ancak rivayeti sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmemiz için isnadına da bakmamız uygun olacaktır. Rivayetin geçtiği kaynaklar içerisinde en sahih olarak kabul edilenlerden biri olan Müslim'in *Câmi'u's-sahih*'indeki rivayet üzerinden isnadlardan birini inceleyelim.

“Bir adam Rasûlullah'ın ümmü veled cariyesi ile itham ediliyordu. Bunun üzerine Rasûlullah, Ali'ye: 'Git, onun boynunu vur.' buyurdu. Ali adamın yanına gittiğinde onu bir kuyunun içinde serinlerken bulunca ona: 'Dışarı çık.' diyerek elinden tutup dışarı çıkardı. Adam dışarı çıkınca Ali adamın mecbûb olduğunu, yani erkeklik uzvu olmadığını gördü. Bunun üzerine Ali, derhal Rasûlullah'ın yanına dönerek: 'Ey Allah'ın Rasûlü! O adam mecbûb, onun erkeklik uzvu yok.' dedi.”³⁵

Bu rivayet Enes b. Mâlik (öl. 93/711) → Sâbit b. Eslem el-Bünânî (öl. 127/744) → Hammâd b. Seleme (öl. 167/784) → Affân b. Müslim (öl. 220/835) → Ebû Hayseme Züheyri b. Harb (öl. 234/849) → Müslim b. el-Haccâc aracılığı ile bize ulaşmıştır.

Rivayetin ilk ravisi olan Enes b. Mâlik sahâbî olduğu için kendisini adalet yönünden değerlendirmemize gerek bulunmamaktadır.

Rivayetin ikinci ravisi olan Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin rivayetleri *Kütüb-i Sitte* ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almıştır. Enes b. Mâlik, Yahyâ b. Maîn (öl. 233/848), Ali b. Medîh (öl. 234/848), Ahmed b. Hanbel, İclî (öl. 261/875), Ebû Hâtim er-Râzî (öl. 277/890) ve Nesâî (öl. 303/915) gibi âlimler ondan övgüyle söz etmişler ve onun sika olduğunu belirtmişlerdir.³⁶

Rivayetin üçüncü ravisi olan Hammâd b. Seleme'nin rivayetleri de *Kütüb-i Sitte* ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almıştır. Hammâd b. Seleme'nin bazı kusurları bulunmakla birlikte, İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İclî ve Nesâî gibi birçok âlim onun sika olduğunu belirtmişlerdir.³⁷

³⁰ İbn Asâkir, *Târîh*, 3/44, 236-237.

³¹ İzzeddin İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*, thk. Halil Me'mûn Şeyhâ (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2009), 5/394; İzzeddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebü'l-Fidâ' Abdullah el-Kâzî, Muhammed Yûsuf ed-Dakkâk (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), 2/178.

³² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/230-231.

³³ Nûreddin el-Heysemî, *Mecma'u'l-bahreyn fi zevâ'idil-Mu'cemeyn*, thk. Abdülkuddûs b. Muhammed Nezîr (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1992), 6/350; Nûreddin el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1994), 9/254-255.

³⁴ eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, 1/537.

³⁵ Müslim, “Tevbe”, 59.

³⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 7/173-174; Ebü'l-Hasan el-İclî, *Ma'rifetü's-şikât min ricâli ehli'l-ilm ve'l-hadis ve mine'd-đu'afâ' ve zikru mezâhibihim ve ahlâbihim*, thk. Abdülâlim Abdülâzîm el-Bestevî (Medîne: Mektebetü'd-Dâr, 1985), 1/259; İbn Ebû Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1953), 2/449; Ebû Abdillâh ez-Zehabî, *Siyer a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 5/220-225; Hasan Cirit, “Sâbit el-Bünânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/350.

³⁷ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 7/208; el-İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1/319-320; İbn Ebû Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, 3/140-142; Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 7/253-269; Tayyar Altıkulaç, “Hammâd b. Seleme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/488-489.

Rivayetin dördüncü ravisi olan Affân b. Müslim'in rivayetleri de *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında yer almıştır. Yahyâ b. Saîd el-Kattân (öl. 198/813), İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, İclî, İbn Hibbân (öl. 354/965) ve Zehebî (öl. 748/1348) gibi pek çok âlim kendisini sika olarak tanımlayarak ondan övgüyle bahsetmişlerdir. Süleymân b. Harb (öl. 224/839) tarafından kendisine bazı eleştiriler yapılmış olmakla beraber, aynı dönemde yaşayan âlimler oldukları için bu eleştiriler dikkate alınmamıştır.³⁸

Rivayetin beşinci ravisi olan Ebû Hayseme Züheyr b. Harb'in rivayetleri Tirmizî'nin (öl. 279/892) *Sünen*'i dışında *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında yer almıştır. İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî ve İbn Kâni' (öl. 351/962) gibi âlimler onun sika olduğunu belirten tadil lafızları kullanarak kendisinden övgüyle söz etmişlerdir.³⁹

Rivayetin geçtiği kitabın yazarı olan Müslim b. Haccâc hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, Muhammed b. Beşşâr Bündâr (öl. 252/866), Ebû Kureyş (öl. 313/925), İbn Ebû Hâtim (öl. 327/938), İbnü'l-Ahrem (öl. 344/955) ve Zehebî gibi pek çok âlim övgüyle söz ederek onun sika bir ravi olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁰

Açıkça görüldüğü üzere rivayetin isnadı oldukça güvenilir olup ravilerinin tamamı sikadır. Dolayısıyla rivayetin pek çok kaynaktan geçen sahih bir rivayet olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda aktardığımız rivayetler ile Müslim'in rivayeti arasında bazı farkların bulunduğu açıktır. Ancak rivayetler arasındaki farklılıkları olayı reddetmek için bir gerekçe değil, birbirlerinin eksik kısımlarını tamamlayan bir zenginlik olarak değerlendirmek kanaatimizce daha doğru bir yol olacaktır.

Bu durumda rivayete mevzu denilemeyeceğine göre, rivayette açıklanması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu rivayete göre Hz. Peygamber delil ve itiraf bulunmaksızın bir kişinin katlini emretmiş gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Hadis şerhlerinde konuyla ilgili üç ihtimalden bahsedilmiştir. Birinci ihtimal, Hz. Peygamber cariyesi ile konuşmamasını emrettiği halde bu şahıs emre itaat etmemiş ve böylece Hz. Peygamber'e eziyet etmiştir. Hz. Peygamber'e eziyet etmek küfür sebebi olduğu için bu kişi ölümü hak etmiştir. İkinci ihtimal, Hz. Peygamber kendisine (gaybî olarak) bildirildiği için bu adamın iğdiş edilmiş olduğunu biliyordu. Rasûlullah'ın Hz. Ali'yi onu öldürmek için göndermesindeki hikmet bu sayede gerçeğin ortaya çıkması ve dedikoduların son bulması içindi. Üçüncü ihtimal olarak da bu adamın münafık olduğu ve başka bir sebepten ötürü ölümü hak etmiş olabileceği zikredilmektedir.⁴¹

³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/242; el-İclî, *Ma'rifetü's-şikâat*, 2/140-141; Ebû Hâtim İbn Hibbân, *Kitâbü's-şikâat* (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973), 8/522; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 20/160-176; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/242-255; M. Yaşar Kandemir, "Affân b. Müslim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/399.

³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7/253; İbn Ebû Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, 3/591; İbn Hibbân, *Kitâbü's-şikâat*, 8/256-257; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/489-492; Salih Tuğ, "Ebû Hayseme, Züheyr b. Harb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/151.

⁴⁰ İbn Ebû Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, 8/182-183; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 12/557-580; M. Yaşar Kandemir, "Müslim b. Haccâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/93.

⁴¹ Ebû'l-Fazl Kâdî İyâz, *İlmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id-i Müslim*, thk. Yahyâ İsmâîl (Mansûre: Dâru'l-Vefâ', 1998), 8/304-305; Ebû Zekeriyâ en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şaîhi Müslim b. Haccâc* (Kâhire: Matba'atü'l-Mısriyye, 1929), 17/118-119; Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi* (İzmir: Işık Yayınları, 2013), 6/4970.

Bize göre bu üç ihtimalden en makul olanı ikincisidir. Üstelik Şâmî'nin, İbn Hazm'dan (öl. 456/1064) aktardığı konuyla ilgili bir açıklama da oldukça tatmin edicidir. İbn Hazm konuyla ilgili olarak: "Her kim Rasûlullah'ın delil ve itiraf bulunmaksızın bu adamın öldürülmesini emrettiğini düşünürse cahillik etmiş olur. Çünkü Rasûlullah, adamın kendisine atılan iftiradan beri olduğunu biliyordu ve diğer insanların da bu adamın suçsuzluğunu görmelerini sağlamak için Hz. Ali'yi o adamın yanına gönderdi. Böylelikle gerçek ortaya çıkmış oldu. Rasûlullah'ın yaptığı bu hareket Hz. Süleymân'ın bir çocuk hakkında iki kadın arasında verdiği hükme benzemektedir. Hz. Süleymân'ın bu kssada bir bıçak isteyip çocuğu ikiye böleceğini söylemesi bunu gerçekten yapmayı düşündüğü için değil gerçeğin ortaya çıkması içindi."⁴² meâlinde bir açıklama yapmıştır.⁴³

İbn Hazm'ın gayet makul olan açıklamalarında da görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in buradaki niyeti Kıpti'yi öldürmek değil, gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamaktı.

Ayrıca Hz. Peygamber'in İfk Olayı sırasındaki tutumu da bize bu konuda bir fikir verebilir. Hz. Peygamber İfk Olayı'nda Hz. Âişe ile Safvân b. Muattal'a iftira atıldığı zaman kesinlikle böyle bir yola başvurmamayı düşünmemiş, yakınlarından Üsâme b. Zeyd, Hz. Ali, Hz. Zeyneb bint Cahş ve Ümmü Eymen gibi pek çok kimse ile istişare ederek olayı aydınlatmaya çalışmıştır.⁴⁴

Tabi burada şöyle bir itham akla gelebilir: Safvân b. Muattal Arap olduğu için Hz. Peygamber, onun kabilesinden çekinerek böyle bir infaza cesaret edemezdi. Ancak Me'bûr hem köle hem de Mısır'dan gelmiş, kimsesiz bir adamdı. Dolayısıyla onu öldürmek herhangi bir problem oluşturmazdı.

Yukarıda da aktardığımız gibi Me'bûr'un Mısır'dan gelmiş olan kimsesiz bir köle olduğu açıktır. Ancak Safvân b. Muattal'ın durumu da Me'bûr'dan çok farklı değildi. Benî Süleym kabilesine mensup olan Safvân, 5/627 tarihinde gerçekleşen Hendek Gazvesi'nden önce İslâm'a girip Medine'ye hicret etmişti.⁴⁵ Safvân'ın kabilesi Benî Süleym ise

⁴² İki fahişe kadın birbirlerinden davacı olarak Hz. Süleymân'ın yanına geldiler. Bu kadınlardan birisi aralarındaki davanın sebebini şöyle anlatmaya başladı: "İkimiz aynı evde oturuyoruz ve üç gün arayla ikimiz de birer çocuk doğurduk. Oturduğumuz evde bizden başka herhangi bir kimse de yaşamamaktadır. Bu kadının çocuğu geceleyin üstüne yattığı için ölmüş, bunu fark edince kendi ölmüş çocuğunu benim koynuma bırakıp benim çocuğumu da kendisi almış. Sabahleyin çocuğumu emzirmek için kalktığımda yanımdaki çocuğun kendi evladım olmadığını gördüm." dedi. Diğer kadın da bu anlatılanların aksine ölen çocuğun kendisinin olmadığını iddia ediyordu. Bunun üzerine Hz. Süleymân kendisine bir kılıç getirilmesini isteyerek: "Çocuğu ikiye bölün yarısını birine diğer yarısını da ötekine verin." dedi. Bunun üzerine çocuğun gerçek annesi evladına kıyamadığı için çocuğun öldürülmemesini ve diğer kadına verilmesini istedi. Çocuğu ölen kadın ise ne bana ne de ona yar olsun diye düşünerek, çocuğun ikiye bölünmesinde bir mahzur görmüyordu. Hz. Süleymân bu tabloyu gördükten sonra çocuğun öldürülmemesini isteyen kadının onun gerçek annesi olduğuna hükmetti. Kitâb-ı Mukaddes'te zikredilen bu kıssanın son kısmı: "Kralın verdiği hükmü bütün İsrail işitti ve kraldan korktular. Çünkü gördüler ki hükmetmek için kendisinde Allah hikmeti var." şeklindedir. *Kitâbı Mukaddes* (İstanbul: Kitâbı Mukaddes Şirketi, 2003), I. Krallar 3/16-28; krş. Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şâhih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Enbiyâ", 40; "Ferâiz", 30; Müslim, "Akdiye", 20.

⁴³ eş-Şâmî, *Sübilü'l-hüdâ*, 10/432.

⁴⁴ Ebû Abdillâh el-Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrût: Âlemü'l-Küttüb, 1984), 2/430-431; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/329; Ebû Muhammed el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysî (Beyrût: Dâru'l-Küttübî'l-İlmiyye, 1999), 1/214.

⁴⁵ Ebû'l-Kâsım el-Begavî, *Mu'cemü's-Şahâbe*, thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed Mahmûd el-Cekeni (Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 2000), 3/337; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 3/27; Mehmet Azimli, *Hz. Safvan b. Muattal*

8/630 yılına kadar Müslümanlara düşmanlık etmiş bir kabileydi. Onlar Mekke'nin fethinden çok kısa bir süre önce İslâm'a girmişti.⁴⁶ Dolayısıyla Safvân b. Muattal'ın Medine'de neredeyse Me'bûr kadar yalnız olduğunu söyleyebiliriz. Kabilesinden çekinecek bir durum da bulunmaktaydı. Çünkü İfk Olayı'nın gerçekleştiği tarihte bu kabile zaten Müslümanlara düşman durumdaydı.

Tüm bu sebeplerden dolayı hayatının hiçbir döneminde adaletten taviz vermeyen Hz. Peygamber'in bu konuda farklı davrandığını düşünmek doğru olmayacaktır. Muhtemelen Hz. Peygamber mahiyetini bilemediğimiz bir şekilde bu olayın sonucundan haberdar olduğu için Hz. Ali'ye böyle bir görev vermişti. Ancak Hz. Ali olayın iç yüzünü öğrenerek Me'bûr'a dokunmamış, yine onun aracılığı ile diğer insanlar da Me'bûr'un itham edildiği şeyi yapmasının mümkün olmadığını anlamışlardı.

2. Şîî Kaynaklara Göre Hz. Mâriye'ye İftira Olayı

Hz. Mâriye'ye atılan iftira olayı bazı Şîî kaynaklarda Sünnî rivayetlere benzer bir şekilde aktarılmış ancak Hz. Peygamber'in bu olaydaki tavrı hususunda herhangi bir açıklama yapmaya gerek duyulmamıştır.⁴⁷ Bazı Şîî kaynaklarında ise olay hem Sünnî rivayetler üzerinden incelenmiş hem de Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi Me'bûr'u öldürmesi için göndermesinin sebebi Sünnî âlimlerin yorumlarına benzer şekilde açıklanmıştır.⁴⁸

Şîî kaynakların bir kısmında ise bu olay Sünnî rivayetlerden tamamen farklı olarak Hz. Âişe'yi suçlayıcı bir şekilde aktarılmıştır. Özellikle Şîî tefsir kaynaklarında bu olay: “(Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşılık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.”⁴⁹ âyetinin açıklaması sadedinde verilmektedir. Ehl-i sünnet kaynaklarında bu âyette iftiraya uğrayan kişinin, Hz. Peygamber'in eşi Hz. Âişe olduğu hususunda ittifak vardır.⁵⁰ Ayrıca bazı Şîî kaynaklarda da Hz. Peygamber'in en-Nûr sûresinde iftiraya uğrayan eşinin Hz. Âişe olduğu aktarılır.⁵¹ Ancak bir kısım Şîî tefsir kaynağında bu âyette Rasûlullah'ın eşlerinden iftiraya uğrayanı Hz. Mâriye olarak, iftira edeni ise Hz. Âişe olarak ifade etmektedirler. Bu rivayetlere göre Hz. Peygamber'in

ve Adıyaman Bölgesinin İslamlaşması (İstanbul: Step Matbaacılık, 2008), 22; M. Yaşar Kandemir, “Safvân b. Muattal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/485.

⁴⁶ Mehmet Azimli, “Süleym (Benî Süleym)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/55.

⁴⁷ Ebû Ca'fer İbn Şehrâşûb, *Menâkıbü Âli Ebî Tâlib*, thk. Yûsuf el-Bikâ'î (Beyrût: Dâru'l-Edvâ', 1991), 2/255.

⁴⁸ Şerîf el-Murtazâ, *Emâli'l-Murtazâ: Gurerü'l-fevâ'id ve durerü'l-kalâ'id*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm (Kâhire: Dâru lhyâi'l-Kütübi'l-Arabiye, 1954), 1/77-81.

⁴⁹ Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), en-Nûr 24/11.

⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte (Beyrût: Müessesetü't-Târîhu'l-Arabî, 2002), 3/187-189; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vil âyi'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2013), 18/110-111; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Çur'âni'l-azîm* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2011), 4/461-467.

⁵¹ Ebû Ca'fer et-Tûsî, *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ahmed H. Kasîr el-Âmilî (Beyrût: Dâru lhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 7/414-415; Ebû Âli et-Tabersî, *Mecma'u'l-beyân li-'ulûmi'l-Çur'ân* (Beyrût: Dâru'l-Ulûm, 2005), 7/165-169.

oğlu İbrâhim vefat ettiği zaman Hz. Âişe derin bir üzüntü duyan Rasûlullah'a: "Niçin üzü- lüyorsun? O, Cüreyh'in oğludur." demiş, ilgili âyette Hz. Âişe'nin bu sözleri üzerine nâzil olmuştur.⁵²

Daha sonra bu Şîî kaynakları yukarıda aktardığımız rivayetlere benzer şekilde Hz. Peygamber'in Cüreyh ismi verilen bu Kıpti'yi öldürmek için Hz. Ali'yi gönderdi- ğini ancak Hz. Ali'nin bu adamın erkeklik uzvuna sahip olmadığını görünce kendisine dokunmayıp Hz. Peygamber'in yanına tekrar gelerek durumu anlattığını aktarmakta- dırlar.⁵³

Gulâtü's-Şâ'dan olan Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî (öl. 346/957?) ise bu olayı en-Nûr sûresi ile irtibatlandırmakla birlikte, Şîî tefsir kaynaklarından biraz farklı aktarmış- tır. Ona göre Hz. Peygamber'in oğlu İbrâhim dünyaya geldiği zaman hasetleri sebebiyle Hz. Âişe ile Hz. Hafsa Rasûlullah'a gelerek İbrâhim'in Cüreyh'in oğlu olduğunu ve Hz. Mâriye ile Cüreyh'in uygunsuz işler yaptıklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Pey- gamber, Hz. Ali'ye kılıcı Zülfikâr'ı alarak Hz. Mâriye'nin yaşadığı eve gitmesini, o ikisini uygunsuz bir şekilde görürse ikisini de infaz etmesini söylemiştir. Rivayetin sonraki kı- sımları daha önce aktardığımız rivayetlerdeki anlatıma kısmen benzemektedir. Ancak diğer rivayetlerde Hz. Ali ile Kıpti arasında bir konuşma geçmemesine rağmen bu riva- yette karşılıklı diyaloglar bulunmaktadır. Üstelik Cüreyh, Hz. Ali'ye "emîru'l-mü'minîn" şeklinde hitap etmektedir.⁵⁴ Cüreyh'in Hz. Ali için kullandığı "emîru'l-mü'minîn" hitabı- nın bile rivayetin sıhhati hakkında bir fikir verebileceği kanaatindeyiz. Üstelik Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî Şîîler tarafından da "yalancı ve mel'un" olarak nitelendirilmiştir.⁵⁵

Öncelikle olayın bazı Şîî kaynaklarında da Sünnî kaynaklara benzer bir şekilde akta- rılması böyle bir olayın gerçekleşmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yine olayı Sünnî kaynaklarla benzer şekilde aktaran Şîî müelliflerin bu rivayet sebebiyle Hz. Pey- gamber hakkında olumsuz bir kanaat oluşma ihtimaline binaen Hz. Peygamber'in tavrı hakkında bir açıklama yapma gereği duydukları da görülmektedir.

Olayı Sünnî rivayetlerden tamamen farklı bir şekilde aktaran Şîî kaynaklarında göze çarpan ilk husus en-Nûr sûresiyle iftiraldan beri olduğu Kur'ân-ı Kerîm âyetleriyle or- taya konulan Hz. Âişe'den bu ayrıcalığın alınmaya çalışıldığıdır. Şîîler bu âyetlerle ilgili açıklamaları bilinenden oldukça farklı bir şekilde aktararak hem Hz. Âişe'nin "Müberrâ" sıfatını elinden almak istemişler hem de onu elebaşılık yaparak günahın büyüğünü üstle- nen bir iftiracı konumuna sokmaya çalışmışlardır.

Bazı Şîî kaynaklarda farklı olarak ifade edilen diğer bir husus da Sünnî kaynaklarda Me'bûr veya Kıpti olarak zikredilen kişinin isminin Cüreyh olarak aktarılmasıdır.

⁵² Ebû'l-Hasan el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî* (Kum: Müessesetü'l-İmâm el-Mehdî, 2014), 2/702; Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrü's-Şâfi* (Tahrân: Mektebetü's-Sadr, 1379), 3/423-424; Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fi tefsîri'l- Qur'ân* (Kum: Cemâ'atü'l-müderrişîn fi havzeti'l-ilmiyye, ts.), 15/103-104.

⁵³ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/702-703; Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrü's-Şâfi*, 3/424; Tabâtabâî, *el-Mizân fi tefsîri'l-Qur'ân*, 15/104.

⁵⁴ Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî, *el-Hidâyetü'l-kübrâ* (Beyrût: Müessesetü'l-Belâg, 1991), 297-298.

⁵⁵ Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şî'a*, thk. Hasan el-Emîn (Beyrût: Dârü't-Teârûf, 1983), 5/490-491; İlyas Üzümlü, "Nu- sayrîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/271.

Yine aynı kaynaklarda Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye bir kılıç vererek Cüreyh'i öldürmeye göndermesi bir problem olarak kabul edilmemiş ve bu noktada herhangi bir açıklama yapmaya gerek duyulmamıştır. Bu eserlerde, konu hakkında herhangi bir açıklama yapmaya gerek duyulmamasının sebebi şöyle izah edilebilir: Şîîlere göre Allah tarafından seçildiğine inanılan imamlar her türlü hata ve günahtan berîdirler. Ayrıca onlarda normal insanların ulaşamayacağı Allah tarafından ihsan edilen bilgiler de bulunmaktadır.⁵⁶ İmamlar hakkında bile bu tarz bir bakış açısına sahip olan Şîîlere göre peygamberler doğumlarından itibaren her türlü hata, günah, unutmama ve yanılmadan berîdirler.⁵⁷ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in herhangi bir hata yapma ihtimali bulunmadığı için burada ortaya koyduğu tavrı açıklamanın da bir gereği bulunmamaktadır.

Aynı kaynaklarda en-Nûr sûresinin ilgili âyetlerinin Hz. Âişe'ye iftira edilmesi üzerine indiğini düşünenler “avam”, Hz. Mâriye hakkında indirildiğini düşünenler ise “havas” şeklinde isimlendirilmektedirler.⁵⁸

Bazı Şîî gruplar gerek sahâbîler gerekse de Ehl-i sünnet Müslümanlar hakkında oldukça çarpık bir bakış açısına sahiptirler. Üstelik sahâbîlerin kahir ekseriyetinin kâfir olduğunu düşünen⁵⁹ bu insanların onlar gibi düşünmeyen Müslümanları “cahil”, kendilerini de “seçkin” kimseler olarak görmeleri kendi inanç sistemleri açısından oldukça doğaldır.

Tüm bunlara ek olarak Hz. Mâriye'ye iftira olayını tamamen farklı bir şekilde aktaran Şîî tefsirlerine baktığımızda bazı ciddi açmazlar da göze çarpmaktadır. Öncelikle İbrâhim, Zilhicce 8/Nisan 630 tarihinde dünyaya gelmiş ve on sekiz aylıkken vefat etmiştir.⁶⁰ Dolayısıyla doğumundan on sekiz ay sonrasına kadar Hz. Mâriye hakkında hiçbir dedikodu olmayıp İbrâhim'in vefatından sonra dedikodunun ilk defa Hz. Âişe tarafından başlatılması ve Hz. Peygamber'in bu iftira sebebiyle Hz. Ali'yi, dedikodulara ismi karışan kişiyi cezalandırmak için göndermesi, kabul edilebilir bir kurguya sahip değildir. Şîîler en-Nûr sûresinde Hz. Âişe'nin faziletini ve temizliğini ilan eden âyetlerden rahatsız oldukları için, aslında birbiriyle hiçbir ilişkisi olmayan bu iki olayı oldukça basit bir şekilde birbirine eklemişlerdir. Onların, özellikle Cemel Savaşı'ndaki tavrından dolayı Hz. Âişe'ye olan nefretleri rivayet içerisindeki bu tenakuzları düşünmelerinin de önüne geçmiştir. Dolayısıyla bazı Şîî kaynaklarında geçen bu rivayetin mezhep taassubu ile oluşturulmuş uydurma bir rivayet olduğu ifade edilebilir.

⁵⁶ Mehmet Bulut, *Ehli Sünnet ve Şia'da İsmet İnanç* (İstanbul: Risale Yayınları, 1984), 133-140; Mustafa Öz - Avni İlhan, “İmâmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/202.

⁵⁷ Şerif el-Murtazâ, *Tenzihü'l-enbiyâ* (Necf: Matba'atü'l-Haydariyye, 1961), 2-10; Mehmet Bulut, “İsmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/136.

⁵⁸ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/702; Feyzî Kâşânî, *Tefsîrü'ş-Şâfi*, 3/423; Tabâtabâî, *el-Mizân fi tefsîri'l-Kur'ân*, 15/103.

⁵⁹ Ebû Abdillâh Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, thk. Ali Ekber Gaffârî (Beyrût: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 2009), 17-18; İlyas Üziim, “Şia”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/117-118.

⁶⁰ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 251; İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, 8/171-173; Köksal, *İslâm Tarihi*, 15/565; Çubukçu, “İbrâhim”, 21/273-274.

Sonuç

Hız. Mâriye ile birlikte Mısır'dan gelmiş olan Me'bûr, bazen Hız. Peygamber'in cariyesi Hız. Mâriye'nin yanına uğradı. Yurtlarından yüzlerce kilometre uzakta bulunan, kendilerine âdet ve lisan olarak tamamen yabancı bir şehre gelmiş olan bu insanların birbirleriyle görüşüp konuşmak istemeleri gayet doğal olmakla birlikte bu durum bazı insanların onlara iftira atmalarına sebep oldu. Kaynaklarımızda çok açık bir şekilde bu iftirayı atanların münafıklar olduğu zikredilmese de böyle bir söylentinin İfk Olayı sırasında olduğu gibi münafıklar tarafından başlatılmış olması uzak bir ihtimal değildir. Yine İfk Olayı sırasında olduğu gibi bazı Müslümanlar da bu iftiraya âlet olmuş olabilirler.

Özellikle Hız. Mâriye'nin İbrâhim'e hamile kaldığı süreçte bu iftiraların yoğunlaştığı düşünülebilir. Çünkü Hız. Peygamber'in Hız. Hatice hariç diğer hanımlarından çocuğu olmamıştı. Dolayısıyla bazı insanlar Hız. Peygamber'in çocuğu olsaydı diğer hanımlarından da olurdu, şeklinde bir düşünceye kapılarak İbrâhim'in babasının, Sünnî kaynaklarda Me'bûr ve Kıpti, bazı Şîî kaynaklarda ise Cüreyh olarak zikredilen kişi olduğunu iddia etmeye başlamış olmalıdırlar.

Sünnî kaynaklara bakıldığında bu olayın pek çok kaynaktan aktarıldığı görülmektedir. Yine bu rivayetler arasında bazı küçük farklar olsa da anlatımlar büyük oranda birbirine benzemektedir. Üstelik Müslim'in *Câmi'u's-sahîh*'i üzerinden yaptığımız isnad incelemesinde de açıkça görüldüğü üzere bu olay sika raviler tarafından günümüze ulaştırılmıştır.

Uydurma olmadığı açık bir şekilde görülen bu olaydaki Hız. Peygamber'in tutumu da şu şekilde izah edilebilir: Hız. Peygamber'in Hız. Ali'ye verdiği emir, Hız. Süleymân'ın: "Çocuğu ikiye bölün yarısını birine diğer yarısını da ötekine verin." hükmüne benzemektedir. Nasıl ki Hız. Süleymân aslında bu emri çocuğu ikiye bölmek niyetiyle vermeyip gerçeğin ortaya çıkması için vermişse, Hız. Peygamber'in verdiği emirde gerçeğin ortaya çıkması içindi. Nihayetinde tıpkı Hız. Süleymân'ın kıssasında olduğu gibi bu emir, Me'bûr'un öldürülmesi ile sonuçlanmamış gerçeğin ortaya çıkması ve dedikoduların son bulması ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Hız. Peygamber'in verdiği bu emrin kaynağını nübüvete mahsus bir bilgi olarak değerlendirmek en uygun yorum olacaktır. Hız. Peygamber'in Câhiliye dönemi de dâhil, bir ömür boyu sergilediği adaletli tutumu bunun dışında bir ihtimali düşünmeyi de mümkün kılmamaktadır.

Şîî kaynaklarına baktığımızda ise bir kısım Şîî kaynaklarında bu olayın Sünnî kaynaklar ile benzer şekilde aktarıldığı görülmektedir. Yine bu kaynakların bazılarında Hız. Peygamber hakkında olumsuz bir kanaat oluşma ihtimaline binaen Hız. Peygamber'in bu olaydaki tavrı izah edilmeye çalışılmaktadır.

Bazı Şîî kaynaklarında ise Hız. Mâriye'ye iftira olayı en-Nûr sûresi ile irtibatlı olarak aktarılmaktadır. Onlar Sünnî kaynakların aksine en-Nûr sûresinde masumiyeti ifade edilen kişinin Hız. Âişe değil, Hız. Mâriye olduğunu iddia etmektedirler. Hatta Hız. Mâriye'ye iftirayı başlatan kişinin Hız. Âişe olduğu şeklinde bir iddiaları da bulunmaktadır. Ancak metin içerisinde işaret ettiğimiz üzere Şîî kaynaklardaki anlatımın pek çok açmazı bulunmaktadır. Üstelik bazı Şîîlerin sahâbîlere karşı objektif bir bakış açılarının olmadığı da ortadadır. Dolayısıyla Hız. Mâriye'ye atılan iftiranın Hız. Âişe tarafından başlatıldığı iddiasının mezhep taassubu ile uydurulmuş bir rivayet olduğu açıktır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Altıkulaç, Tayyar. "Hammâd b. Seleme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/488-489. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Azimli, Mehmet. *H. Safvan b. Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslamlaşması*. İstanbul: Step Matbaacılık, 2008.
- Azimli, Mehmet. "Süleym (Benî Süleym)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/55-56. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Begavî, Ebü'l-Kâsım. *Mu'cemü's-şahâbe*. thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed Mahmûd el-Cekenî. 5 Cilt. Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 2000.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen. *Ensâbü'l-eyrâf*. thk. Muhammed Hamîdullah vd. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1417.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-nübüvve*. thk. Abdülmu'tî Kal'acî. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *et-Târîhu'l-kebir*. thk. Muhammed Abdülmuîd Han. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmî'u's-şahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Bulut, Mehmet. *Ehli Sünnet ve Şia'da İsmet İnanç*. İstanbul: Risale Yayınları, 1984.
- Bulut, Mehmet. "İsmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/134-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Cirit, Hasan. "Sâbit el-Bünânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/350. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çubukçu, Asri. "İbrâhim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/273-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. 5 Cilt. İzmir: Işık Yayınları, 2013.
- Ebü Dâvûd es-Sicistânî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebü Nu'aym el-İsfahânî. *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'*. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Feyz-i Kâşânî. *Tefsîrü's-Şâfi*. 5 Cilt. Tahran: Mektebetü's-Sadr, 3. Basım, 1379.
- Hâkim en-Nisâbü'rî. *el-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ'. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 2002.
- Heysemî, Nüreddin. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Heysemî, Nüreddin. *Mecma'u'l-bahreyn fi zevâ'idü'l-Mu'cemeyn*. thk. Abdülkuddûs b. Muhammed Nezîr. 9 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1992.
- Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî. *el-Hidâyetü'l-kübrâ*. Beyrût: Müessesetü'l-Belâg, 4. Basım, 1991.
- İbn Abdülber en-Nemerî. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Cil, 1992.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım. *Târîhu medîneti Dimaşk*. thk. Muhibbüddîn Ebî Sa'îd Ömer b. Garâme el-Amravî. 80 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Ebü Hâtim. *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1953.
- İbn Hacer el-Askalânî. *el-İşâbe fi temyizi's-şahâbe*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2001.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtim. *Kitâbü's-sîkât*. 10 Cilt. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973.
- İbn Hişâm, Ebü Muhammed. *es-Siretü'n-nebevîyye*. thk. Mustafa es-Sakâ vd. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İhyâ't-Türâsî'l-Arabî, 1994.
- İbn İshâk, Ebü Abdillâh. *Siretü İbn İshâk*. thk. Muhammed Hamîdullah. Fas: y.y., 1976.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Cîze: Hicr, 1997.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 2011.

- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. 55 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- İbn Sa'd, Ebü Abdillâh. *eṭ-Ṭabaḳâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2012.
- İbn Şehrâşûb, Ebü Ca'fer. *Menâkıbü Âli Ebî Ṭâlib*. thk. Yûsuf el-Bikâ'î. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Edvâ', 2. Basım, 1991.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Ebü'l-Fidâ' Abdullah el-Kâzî, Muhammed Yûsuf ed-Dakkâk. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 5. Basım, 2010.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*. thk. Halîl Me'mûn Şeyhâ. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 4. Basım, 2009.
- İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî. *ed-Dürretü's-şemîne fi târîhi'l-Medîne*. thk. Muhammed Zeynühum Muhammed Azeb. Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1995.
- İclî, Ebü'l-Hasan. *Ma'rifetü's-şikâṭ min ricâli ehli'l-'ilm ve'l-hadîs ve mine'd-ḍu'afâ' ve zikru mezâhibihim ve aḥbârihim*. thk. Abdülâlm Abdülâzîm el-Bestevî. 2 Cilt. Medîne: Mektebetü'd-Dâr, 1985.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl. *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id-i Müslim*. thk. Yahyâ İsmâil. 9 Cilt. Mansûre: Dâru'l-Vefâ', 1998.
- Kandemir, M. Yaşar. "Affân b. Müslim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/399-400. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kandemir, M. Yaşar. "Müslim b. Haccâc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/93-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "Safvân b. Muattal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/485-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: TDV Yayınları, 13. Basım, 2005.
- Kazıcı, Ziya. *H. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1991.
- Köksal, Mustafa Âsım. *İslâm Tarihi*. 18 Cilt. İstanbul: Şâmil Yayınevi, 1987.
- Kummî, Ebü'l-Hasan. *Tefsîru'l-Ḳummî*. 3 Cilt. Kum: Müessesetü'l-İmâm el-Mehdî, 2014.
- Makrîzî, Ebü Muhammed. *İmtâ'u'l-esmâ'*. thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysî. 15 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman. *Teẓẓibü'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1983.
- Muhammed Ali Sâlih. *es-Seyyidetü'l-Mâriyetü'l-Ḳıbtıyyetü*. Kâhire: Dâru Cevâmî'i'l-Kelîm, 2008.
- Muhsin el-Emîn. *A'yânü's-Ş'a*. thk. Hasan el-Emîn. 12 Cilt. Beyrût: Dâru't-Teârûf, 1983.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. 5 Cilt. Beyrût: Müessesetü't-Târîhu'l-Arabî, 2002.
- Müslim b. Haccâc. *el-Câmi'u's-şâhîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nevevî, Ebü Zekerıyyâ. *el-Minhâc fi şerhi Şâhîhi Müslim b. Haccâc*. 18 Cilt. Kâhire: Matba'atü'l-Mısıriyye, 1929.
- Öz, Mustafa - İlhan, Avni. "İmâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/201-203. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Peköz, Emine. "Mâriye bt. Şem'un". *Müminlerin Anneleri*. ed. Adnan Demircan. 559-578. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.
- Şâmî, Şemseddin. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti ḥayri'l-'ibâd*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Mu'avviz. 14 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Şerîf el-Murtazâ. *Emâli'l-Murtazâ: Gurerü'l-fevâ'id ve durerü'l-ḳalâ'id*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. 2 Cilt. Kâhire: Dâru İhyâ'i'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1954.
- Şerîf el-Murtazâ. *Tenzihü'l-enbiyâ'*. Necef: Matba'atü'l-Haydariyye, 2. Basım, 1961.
- Şeyh Müfid, Ebü Abdillâh. *el-İhtîşâs*. thk. Ali Ekber Gaffârî. Beyrût: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 2009.

- Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2011.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mîzân fi tefsîri'l-Şur'ân*. 20 Cilt. Kum: Cemâ'atü'l-müderrişîn fi hav-zeti'l-ilmîyye, ts.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-evsâf*. thk. Târık b. İvazullah, Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseyinî. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1995.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmî'u'l-beyân an te'vîl âyi'l-Kur'ân*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2013.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 5. Basım, 2012.
- Tabersî, Ebü Alî. *Mecma'u'l-beyân li-'ulûmi'l-Şur'ân*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ulûm, 2005.
- Temir, Hakan. "Hâtıb b. Ebî Belte'a ve Hayatı". *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5 (2019), 31-75.
- Tuğ, Salih. "Ebü Hayseme, Züheyr b. Harb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/151. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Tûsî, Ebü Ca'fer. *et-Tibyân fi tefsîri'l-Şur'ân*. thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî. 9 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Uçar, İlyas. *Hz. Muhammed Zamanında Medine'de Gündelik Hayat*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Uraler, Aynur. "Mâriye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/63-64. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Üzüm, İlyas. "Nusayrîlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/270-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Üzüm, İlyas. "Şîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/116-120. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Vâkidî, Ebü Abdillâh. *Kitâbü'l-Meğâzi*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım, 1984.
- Yesûî, Luvîs Ma'lûf. *el-Müncid fi'l-lügati ve'l-a'lâm*. Beyrût: Dâru'l-Meşrik, 43. Basım, 2008.
- Zehebî, Ebü Abdillâh. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1982.
- Kitabı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003.